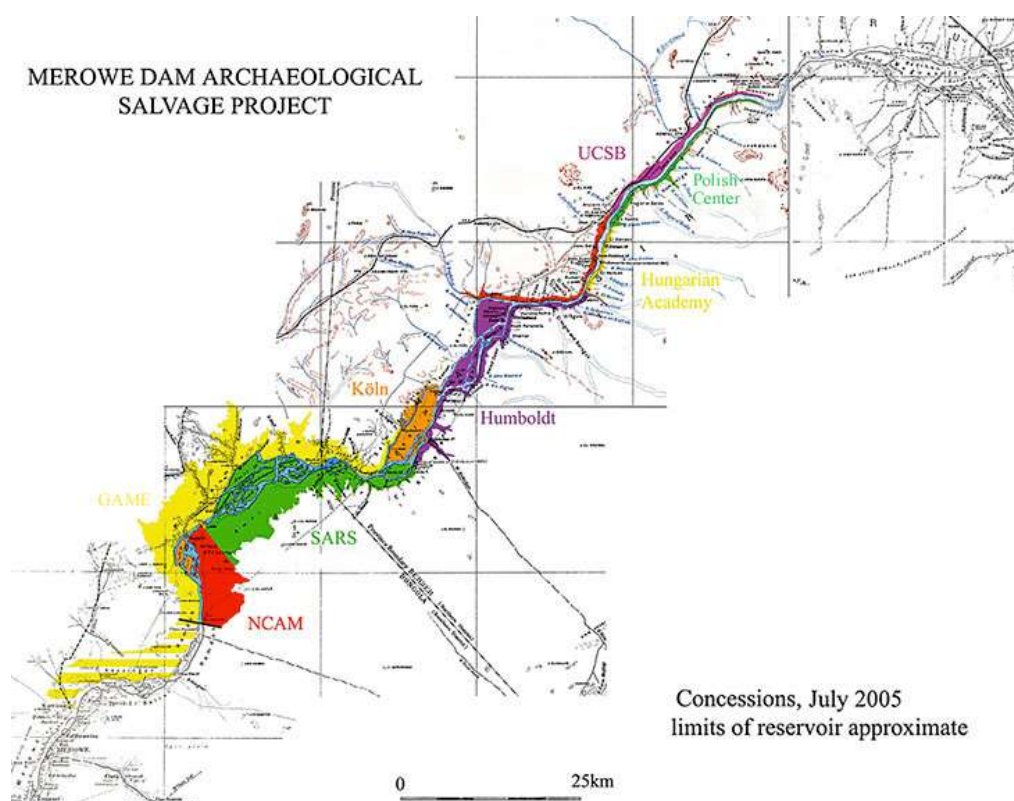

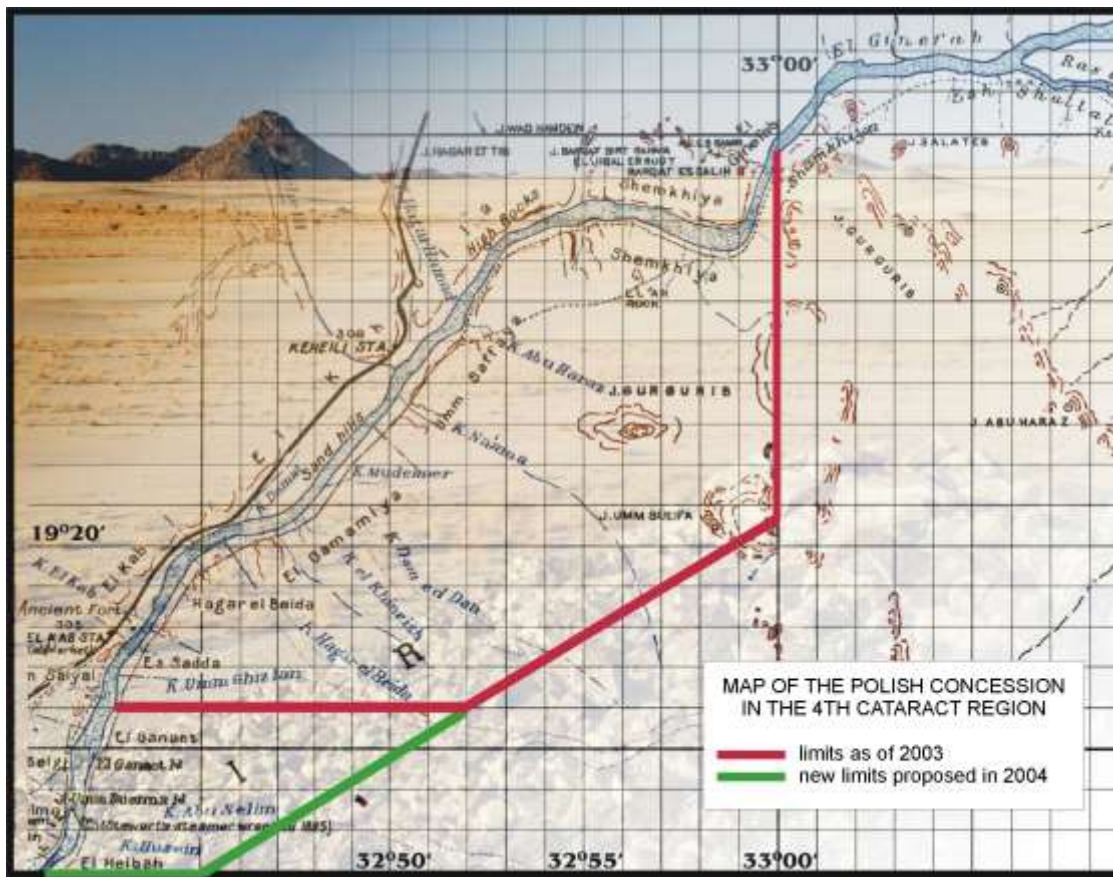
Badania Muzeum Archeologicznego w Poznaniu na IV Katarakcie Nilu (Sudan).

Budowa tamy na IV. katarakcie Nilu zmobilizowała archeologów z wielu krajów do włączenia się w akcję ratowania najstarszego dziedzictwa kulturowego tego regionu. Spiętrzone przez tamę wody miały pochłonąć tysiące stanowisk archeologicznych na odcinku kilkuset kilometrów. Od początku w akcję włączyli się archeolodzy z Polski. W 2003 roku miał miejsce rekonesans archeologów z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. Działali oni w ramach koncesji i we współpracy z Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego.

Mapa z zaznaczeniem rozmiarów zbiornika retencyjnego oraz przydzielonych koncesji.

Koncesja ta obejmowała 45 kilometrowy odcinek na lewym brzegu Nilu pomiędzy Khor Umm Gizlan na południu a górami Gurgurib na północy. Był to obszar na którym nie prowadzono dotąd żadnych badań archeologicznych, gdyż uważano go za trudno dostępny i mało atrakcyjny.

Teren koncesji (obwiedziony czerwoną linią) na którym prace prowadzili archeolodzy z Poznania.

Pierwszy sezon – rekonesans przeprowadzony był w 2003 r. przez zespół pod kierunkiem prof. Lecha Krzyżaniaka, a po jego śmierci pracami kierował dr Marek Chłodnicki. Pomiędzy 2003 a 2010 r. miało miejsce dziewięć sezonów badawczych. Uczestniczyli w nich specjaliści nie tylko z Poznania, wsparcia udzielili archeolodzy, antropolodzy, geolodzy Krakowa i Warszawy oraz spore grono studentów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

W trakcie badań odkrytych zostało ponad 300 stanowisk archeologicznych datowanych od środkowego paleolitu po okres islamski. Wykopaliska zostały przeprowadzone na dwudziesty z nich. Koncentrowały się one przede wszystkim na cmentarzyskach kurhanowych zlokalizowanych w obrębie miejscowości Es-Sadda, Hagar-el Beida, Gamamija i El Ar. W mniejszym zakresie badane były osady neolityczne oraz chrześcijańskie cmentarzyska i twierdze.

Badania te wykazały, że we wszystkich epokach rozwijało się tu intensywne osadnictwo a wznoszone potężne kurhany i twierdze świadczyły o zamożności tego obszaru. Cenne zabytki pozyskane w trakcie badań wzbogaciły kolekcje nie tylko muzeów sudańskich ale również Muzeum Archeologicznego w Poznaniu i Muzeum Narodowego w Warszawie.

Kosmiczny krajobraz, który ukazał się archeologom po przybyciu na teren badań.

Epoka kamienia

Kilkanaście bardzo słabo zachowanych stanowisk paleolitycznych (ok. 200-8 tys. p.n.e.) zlokalizowanych było w Gebel Gurgurib i Gebel Um Sueifa. Znajdowały się one w górach, w miejscach z doskonałym widokiem na otaczające je wysoczyznę.

Widok na okolicę rozciągający się z paleolitycznego obozowiska

W podobnych miejscach ulokowana była część z 50 odkrytych stanowisk mezolitycznych i neolitycznych (8-3 tys. p.n.e.). Były to miejsca dobrze chronione przed wiatrem z doskonałym widokiem na okolicę. Część stanowisk zachowała się na skalistych wzniesieniach nad brzegiem Nilu, zwykle w okolicach ujścia wadi lub na krawędzi terasy rzecznej. Koncentracje stanowisk neolitycznych znajdowała się również wzdłuż wyschniętych już w tym czasie starych korytach rzeki. Jak się wydaje w młodszej epoce kamienia łowiectwo i rybołówstwo nadal odgrywały w gospodarce ważną rolę.

Kultura Kerma (2500-1500 p.n.e.)

Największą grupę stanowisk stanowią cmentarzyska kurhanowe związane z horyzontem kermańskim. Ze 115 odkrytych cmentarzysk siedem było badanych wykopaliskowo. Większość z nich ulokowanych było na wierzchołkach wzgórz otaczających dolinę rzeki. Były to bądź pojedyncze kurhany lub grupy kilkunastu grobowców. Rzadziej są to większe cmentarzyska. Największe z nich, w Hagar el-Beida, liczyło ponad 150 grobów.

Prace wykopaliskowe na stanowisku w Hagar el-Beida.

Zmarli pochowani byli w pozycji silnie skurczonej, w skurzanych workach posypanych ochrą. Nad wykutą w skale komorą grobową usypywano kamienny, niewielki kurhan a całość otaczano kamiennym kręgiem. Zmarli byli wyposażeni w naczynia i biżuterię, również złotą.

Wykopaliska na cmentarzysku kultury Kerma w Gamamija.

Cmentarzyskiem wartym wspomnienia jest grupa kurhanów usytuowanych na niewielkim wzgórzu w Gamamija. Część z grobów miała unikatową konstrukcję, gdzie prostokątna komora grobowa była otoczona dużymi kamieniami a załóżc przykryta płaskimi. Również dolna partia kurhanu była otoczona płaskimi kamiennymi płytkami.

Naczynia z grobów w Gamamija

Na kolejnym z kermańskich stanowisk, w El Ar 1, w niektórych grobach można było spotkać owce pochowane razem ze zmarłym a prostokątne konstrukcje kamienne przystające do grobów uznać można za pozostałości kaplic grobowych.

Pochówek z towarzyszącą mu, złożoną w ofierze, owcą

Od Nowego Państwa (1500-1000 p.n.e.) po okres napatański i meroicki (ok. 1000 p.n.e. – 400 n.e.)

Badany obszar był również zapewne zamieszkały w okresie Nowego Państwa oraz w okresie formowania się i funkcjonowania kuszyckiego państwa ze stolicą w Napata i Meroe. Świadczy o tym importowane z Egiptu naczynia a także znajdowane skarabeusze. Jedyne nieliczne, silnie zniszczone groby można powiązać z tym okresem dziejów. Dopiero pod koniec okresu meroickiego, gdy zaczęto wznosić dla zmarłych okazałe kurhany mamy dowody bardzo intensywnego zasiedlenia tego obszaru. Pomiędzy Szemchija a es-Sadda odkrytych zostało ponad 40 cmentarzysk kurhanowych z których część wzniesiono zapewne już w okresie późnomeroickim. Część grobów na dziewięciu z nich zostało przebadanych. W wyposażeniu niektórych, mimo postmeroickiej chronologii znajdowały się przedmioty wykonane w czasach meroickich.

Cmentarzyska postmeroickie (IV-VI w.)

Jedno z największych cmentarzysk postmeroickich usytuowane było w wyschniętym korycie Nilu w Es-Sadda 1. Na powierzchni zostały zlokalizowane 74 kurhany zorganizowane w sześć odrębnych grup. Choć większość grobów była wyrabowana to nadal można było znaleźć w nich nie tylko naczynia ceramiczne ale również miedziane misy, bransolety, żelazne groty strzał i włóczni, pozostałości koszy i tekstyliów oraz tysiące paciorków wykonanych z kamienia, szkła, fajansu i muszli strusiego jaja.

Widok cmentarzyska w es-Sadda

Bizuteria i naczynia z grobów w es-Sadda

The biggest concentration of the tumuli of different sizes, from the very big – about 30 m in diameter and 6 m high to flat ones, 4-5 m in diameter was located in Hagar el-Beida.

Przekrój przez nasyp jednego z kurhanów w Hagar el-Beida

W komorach grobowych kurhanów w Hagar el-Beida

Kurhany miały 10-18 metrów średnicy i wysokość 0,8-1,4 m. Usypane były one z ziemi i przykryte małymi kamieniami. Komora grobowa otoczona zaś była owalnym, kamiennym wieńcem. Same komory grobowe miały różne kształty – od prostokątnych do których prowadziło ukośne zejście zablokowane kamieniami po L-kształtne z pionowym szybem. W Hagar el-Beida funkcjonował odrębny cmentarz dla wojowników liczący ok 100 grobów.

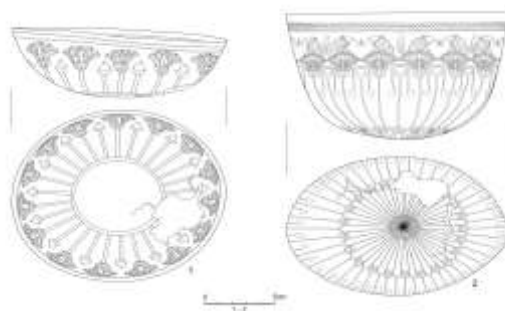
Nasypy grobowe były tu mniejsze ale w wyposażeniu znajdowały się liczne elementy uzbrojenia: ostrza strzał i włócznie oraz kamienne pierścienie łuczników.

Królewski kurhan

Wyjątkowym w Hagar el-Beida był kurhan określony jako “królewski”. Miał on 32 metry średnicy i 6 m wysokości. Komora grobowa została wymurowana z suszonych cegieł. Mimo, że wyrobowany w starożytności, nadal zachowało się w nim wiele cennych przedmiotów. Między nimi są to unikatowe naczynia ceramiczne i miedziane oraz bogata biżuteria.

Kurhan „królewski” w trakcie eksploracji

Miedziane naczynia znalezione w kurhanie “królewskim”

Okres chrześcijański (VI-XII w.)

Badany obszar, znajdujący się pomiędzy twierdzami w El Kab i Szemchija był bardzo intensywnie zasiedlony w okresie chrześcijańskim. Odkrytych zostało 18 cmentarzysk z których najmniejsze liczą po kilkanaście grobów, średnie ok. 100-150 a największe w pobliżu twierdzy El Ar około 1000 grobów. Wiele z małych cmentarzysk chrześcijańskich, ponieważ ulokowane były wśród pól zostało już zniszczonych.

Sztuka naskalna

Na obszarze koncesji zostało odkrytych 26 stanowisk ze sztuką naskalną. Ich wielkość jest bardzo różna. Czasem jest to pojedynczy ryt przedstawiający krowę, czasem są to setki petroglifów. Szczególnie interesujące są galerie w Gamamija i Keheili. Większość petroglifów przedstawia bydło.

Przedstawienia krowy wyryte na szczycie wzgórza w Gamamija.

W Gamamija znajduje się unikatowa scena przedstawiająca pasterza ubranego w długą tunikę, piórami wetkniętymi we włosy i pałką zatknietą za pasem. Pasterze prowadzą bydło a towarzyszą im psy.

Scena pasterska z Gamamija

Na rytach pojawia się nie tylko bydło ale również gazelle, antylopy, sandały I wzory geometryczne. Prawdopodobnie z okresem chrześcijańskim i islamskim wiązać należy wyryte na skałach wizerunki wielbłądów.

Członkowie ekspedycji w sezonie 2009